



ХҒТАР

<https://doi.org/10.32523/2616-7174-2025-150-105-116>

Бейнежазба түсіру үдерісі: негізгі қағидалары мен тәсілдері

И. Албатыр*¹, Ж.Б. Есенбек², Б.Ж. Каримова¹

*І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған, Қазақстан

²С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Өскемен, Қазақстан

(E-mail: azamat_520@mail.ru; yessenbek.zhumagali@gmail.com; sultan-3@mail.ru)

Аңдатпа. Конвергенцияны мерзімді баспасөз, радио, теледидар және интернет сияқты БАҚ-тың барлық түрлері бойынша бір мезгілде барша жаһанға жаңалық тарататын медиа ретінде қарастыруға болады. Олар өзара жарнамалық модель түрінде алмасып, кейінгі уақытта ақпарат кеңістігінде қарқынды дамып келеді. Бұл ғылыми мақаламызда мульти-медиалық қызметтің дамуына серпін берер деген мақсатпен бейнежазба түсіру үдерісіндегі конвергентті журналист қызметіне ден қойдық. Конвергентті журналист экран тілінің ерекшелігін, ақпараттың мазмұнын, оны экранда көрсету мақсатын, түсіру сипатын, камераның техникалық мүмкіндігін және монтажды ескере отырып, экрандық бейнені жасау ерекшелігі арқылы сапалы бейне өндірумен кәсіби түрде айналыса алады. Алайда, конвергентті журналист бейненің негізгі сипаты оның таралу арнасына да байланысты болатынын ескеруі керек, яғни теледидар эфирінде трансляциялауға арналған бейнеқатар ғаламторда орналастырылған бейнеден ерекшеленеді. Бұнда теледидар мен интернеттің технологиясы бейне тәртіпке тән әртүрлі функционалдық мүмкіндік пен құрылым ерекшелігіне байланысты. Сондықтан, бейнеқатардың негізгі сипатына қарап, оның таралу арнасына ден қоймай-ақ интернеттегі бейне ерекшелігін және оның теледидарлық бейнеден айырмашылығын түсіну қажет.

Түйін сөздер: конвергент, бейнеқатар, план, экран, бейне түсірілім, ракурс, монтаж.

Кіріспе

Кәсіби конвергентті журналист медиа ақпараттың сапалы шығуы үшін шұрайлы мәтін, табиғи дыбыс, графика, жоғары өлшемдегі фото-бейне т.б. арқылы өзінің барлық

Түсті: 20. 01.2025 Мақұлданды: 14.03.2025 Онлайн қолжетімді: 31. 03. 2025

мүмкіндігін пайдаланады. Бірақ, кәсіби маман жоғарыда аталған элементтерді тақырыпты ашудағы өз мерекшелігі мен тиімділігін ескеріп, аудиторияға әсерін зерттеп алғаны абзал. Конвергенция – өткен ғасырдың 80-жылы кәріқұрлықты елең еткізіп, ақпарат әлеміне сілкініс әкелді. Арада он жыл өткен соң бұл термин ғаламторды пайдаланушылардың күнделікті өміріне тікелей араласып, адамдардың қарым-қатынасына әсер ете бастады. Бұл дегеніміз конвергенция ұғымының адамзат дүниесіне көлемі үрдіс әкелді деген (Вартанова, Е. 1999) [1]. Мультимедиалық элементтің бүкіл аспектілерінен барлық көріністе шындықты сапалы түрде көрсете алатын тек видео екенін ескеру керек. Видео басқа элементке қарағанда оқиға туралы шынайы ақпаратты экранда бейнелей алады. Нәтижесінде экрандық бейне есте жақсы сақталып, сөзбен дыбыстың синтезі олардың көрінісін аудиторияға қолжетімділігін қамтамасыз етеді. Бейнеқатар әрекеттің мәнін беріп, эмоционалдық стрессті, аудиторияның қызығушылығын тудыратын оқиғаны дамытуға баса назар аударады. Сондықтан әрбір конвергентті журналист бір мезгілде шындықты көрсетіп, жоғары сапалы бейне жасау мүмкіндігіне ие болуы керек. Бұл көрерменнің назарын аударып, кез-келген сұранысқа ие болатын мультимедиалық материал дайындауға мүмкіндік береді. Ұшқан құстай дамыған қазіргі ақпараттық технология қоғамында телеарнаның сапалы жұмысын, аудитория сұранысына сай дайындалған материалдарын ғаламторға жүктеу қиынға түспейді. Бірақ оларды бүгінгі күннің күнтізбесіне айналған әлеуметтік желілерде жарнамалап отыру заман талабына айналды (Есенбек, Ж.Б. 2021) [2].

Бейнеқатар монтаждalған кезде, конвергентті журналист өзінің әрбір элементінің қандай рөл атқаратынын, оның өзара әрекеттесетіндігін және автордың мақсатын қаншалықты тиімді орындауға болатынын нақты түсінуі қажет. Әне сол себепті де сапалы нәтижеге қол жеткізу үшін бейнеқатарды тиімді жоспарлау қажет. «Жаңалық – көпшілікке кеңінен танымал журналистік өнім десек қателеспейміз. Жаңалықты көрерменге жеткізу үшін медиа деп аталатын арна керек. Өткеннен осы уақытқа дейін хабар алмасу медиасын пайдаланушылар әрқашан дамып келеді. Бұрын біз баспа құралын газет, журнал және таблоид сияқты кәдімгі БАҚ ретінде ғана білетінбіз. Технология дамыған сайын бұқаралық ақпарат құралы да дамиды» (Ichsan, A.P., Nuryah, A.S. 2020) [3].

Материалдар мен әдістер

Зерттеу мақаламызға бүгінгі қоғам жаппай бет бұрған мультимедиалық медианың әсіресе тележурналистиканың бейнежазба түсіру үдерісіне толықтай тоқталдық. Кадр, кескін және журналист ұғымын жан-жақты сараптап, отандық және әлемдік ғалымдардың еңбегін қарастырдық. Алға қойылған мақсат пен міндетіміз бойынша тақырыпты терең екшеп, конвергентті журналист қызметін айшықтадық. Ғылыми жұмыс бағдарын ұйымдастыруда мұның өзі аса өзекті мәселе төңірегінде жүйелі зерттеу жұмысын жүргізуге мүмкіндік береді. Тележурналист, ғалымдар пікірі жаңаша пайымдалып, сыни көзқарас, заманауи тәжірибені талдап, екшеу әдісі қолданылды. М. Барманқұлов, К. Қабылғазы, М. Абдраев, Ұ. Есенбекова, Ж. Әбдіжәділқызы, Е. Вартанова,

B. Hagedoorn, B. Agterberg, A. Ichsan, O. Abdulhameed, Л. Хиллиард сияқты т.б. ғалымдардың еңбегі негізге алынды.

Нәтижелер

Бейнеқатарды жоспарлау және құрутөмендегі схемаға негізделеді: тақырып – дизайн – алдын ала құрылған сценарий – түсірілім – соңғы сценарий – монтаж. Алдын ала жоспарланған сценарий экрандық суретті жасау үшін қандай элементті пайдаланатындығын көрсетеді, түсірілім кезінде оларды қалай іске асырады, содан кейін экранға іліккен кадр қаншалықты деңгейде пайдаланылатыны айшықталады. Бұл түпкілікті сценарий бойынша жұмыс істеу кезінде қаперге алынады. Ал кескін қатары бойынша түсірілім мен монтаждау әрдайым экран тілі болып табылады. Цифрлық технологияның көмегімен медиа конвергенциясы медиа индустриядағы кәсібилік және журналистік тәжірибеге өзгеріс әкелді. «Технология» ұғымы Маршалл МакЛуэн (1963) ұсынған детерминизм қазіргі бұқаралық ақпарат құралдарында маңызын жоғалтқан жоқ (Arif, H.N. 2019) [4].

Экран тілінің төрт элементі бар:

1. кадр;
2. план (кескін масштабы);
3. ракурс;
4. құрылым.

Кадр – экранның негізгі құрылымдық бөлігі. Оның құрылысы сапасы экран өнерінің мәнін анықтайды, ал осы шығармашылықтың сапасы – автордың кәсіби шеберлігінің мәні болмақ. Кадр жинау кезінде қажетті нысан немесе құбылыс таңдалып алынады, түсірушінің шеберлігі де осында сынға түседі. Керекті әр кескін бөлігі кадр жазықтығында нысанаға алынып, өзге фактор экраннан елеусіз қалуы тиіс. Осы орайда қазақ телевизиясының өркендеуіне өлшеусіз еңбек етіп жүрген профессор Ұ. Есенбекованың: «Теледидар мен публицистика – нақты болмыс, фактор. Автор экранға іліккен ортаны, кейіпкерін терең біліп, оны көңілмен көріп, жанымен сезініп, жүрегімен тікелей араласа отырып экранға шығарған күнде сценарий заман сырын тербеуші, көрермен жүрегіне ұшқын болып жабысар күш болады», – деп қадап айтқан орамды ойы тележурналистерге темірқазық болары анық (Есенбекова, Ұ. 2011) [5].

Әрбір кадр теледидарда негізгі екі міндетті орындайды:

1. қалай болғанын көрсету;
2. негізгі нәрсені бөлектеу;

Кадрдың мазмұны және оның мәні алынған оқиғаға байланысты экранда қалай тиімдірек көрсету керектігін анықтайды. Бұл автордың жоспары мен кескін сапасына байланысты кадрдың белгілі бір сипатын таңдау арқылы жүзеге асады.

Кадрдың негізгі сипатры – уақытша және кеңістіктік болып бөлінеді. Олар бір мезгілде әр кадрға тән, бір-бірінің қатынасы арқылы түрлі мәселені шеше алады.

Уақытша сипаттама – уақыт шеңберінің ұзындығы яғни кез-келген суреттің экранда болу ұзақтығы. Ол ұзын, қысқа кадр мен микро кадрларды бөледі. Әдетте ұзын

кадр экранда 5 секундтан астам уақытқа көрінеді (көбінесе бұл қозғалыстағы камераны түсіру, ол үнемі қосылып, нысаннан объектіге ауысқан кезде, масштабтау линзасы түсіру объектісін үлкейту немесе одан шығару үшін пайдаланылады). Көрсету үшін 5 секундтан аз уақыт кететін кадр қысқа болып есептеледі. Микро-кадр экранда шамамен 1 секундқа көрінеді.

Әрбір кадр, ұзындығының әртүрлі болуына қарамастан түрлі мақсатты жүзеге асырады. Ұзын кадрдың мақсаты – оқиға барысына көрермен назар аударып, не болып жатқанын ойлануы үшін динамикада көрсету. Қысқа кадр статикалық немесе жеткіліксіз белсенді объектіні бейнелейді. Оқиға желісінде көрерменге түрлі мәліметті көрсету және әрекеттің жалпы көрінісін жасау үшін бағытталады. Микрокадр автордың жоспарына қарай түрлі мақсатты жүзеге асырады: үзіліс функциясын орындайды – әрекетті сипаттайтын және бір мезгілде басқа кадрды қосатын бөлшек. Егер жылдам өзгеретін микро кадр сериясы пайдаланылса, ол оқиғаның динамикасын жасайды, экрандағы қозғалысқа көрермен назарын аударады. Медиа саласында еңбек еткен Т. Хес пен Х. Уолтерменнің зерттеуінше, қазіргі жаһандық үдеріс кезіндегі телеарналардың хабар тарату нарығы ауыз толтырарлық өзгеріске тап болғандықтан медиа конвергенция заманауи цифрлық технологияның көмегімен бәсекелес болуға мәжбүрлігін тілге тиек етеді (Waltermann, H., Hess, T. 2020)[6].

Кадрдың кеңістіктік сипаттамасы экрандағы көрініс, оқиға және құбылыспен байланысты. Оған план, ракурс, композиция кіреді. Бұл элементтер комбинациясы әрқашан экранда көрсетілетін нысан аудиториясының қабылдауына әсер етеді.

План немесе кескін масштабы – объекті мен линзаның фокус ұзындығы арасындағы қашықтық. Бұл өлшеу бірлігі ретінде қабылданатын кадрдың ауқымды-кеңістіктік сипаттамасы. Әрбір жеке ланның өз функциясы бар. Ол шындық пен оқиғаның экрандық нысанды тиімді көрсетуге мүмкіндік береді. PhD доктор Abdulhameed Olaitan пен Ruqayyah Ali өз зерттеуінде: «Технологиялық инновацияның әсері жөнінде жалпы пікір бар. Бұл көзқарас ақпарат пен коммуникацияның дамуына назар аударатын әлемдік жүйе олардың өзара әрекеттесуінен гөрі қоғам басқаратынын тілге тиек етді. Бұл техникалық детерминизм деп аталады. Ол қоғамдық құндылық пен норманы басшылыққа алып, мәдени эволюцияға әсер етеді», -деп пайымдайды (Abdulhameed, O.R., Ruqayyah, A.B. 2022) [7]. Әрине бұл бүгінгі технологиясы ұшқан құстай дамыған заманда көңілге қонымды.

Заманауи бейнетүсірілім ланның (кескін масштабы) үш түрге бөлінетіндігін қарастырады: жалпы, орта және ірі. Дегенмен, ең дәл және кәсіби тұрғыда алты түрге бөлінеді: алыс, жалпы, орта, белдік, үлкен, микро.

Әрбір ланның өзіндік функционалды мақсаты бар:

1. *Ұзақ план* – жалпы идеяны, кеңістіктің сезімін береді. Ол көрерменге бүкіл сахнаны көрсетіп, жағдайға «кіруге» көмектеседі, бірақ ол ұсақ нысанды көруге мүмкіндік бермейді. Ұзақ ланның басты мақсаты – көрерменге экранда не болып жатқанын түсініп, ойлануға мүмкіндік беру.

2. *Жалпы план* – тақырып аясында жұмыс атқарып жатқан нысанның жағрафиясы жөнінде толық мәлімет беріп, көрерменді ашық кеңістікке шақырады. Сондай-ақ адам мен нысанның өзара айырмашылығын зерттеуге мүмкіндік береді.

3. *Ортапланнан* – көрермен не болып жатқанын біледі. Сыртқы әлемнің құбылысын ішкі әлемге тереңдетпестен жеткізеді, объективтілігін, көрсетілімнің бөлінуін білдіреді.

4. *Белдік план* – көрсетілетін объектінің ішкі әлеміне тереңдете түсу дәрежесін болжайды, көрерменді оған егжей-тегжейлі қарауға мәжбүрлейді. Орташа планның қосымша әр түрлілігі қаймақты план деп те аталады. Алайда жіктелуінде ол негізінен тек жеке тұлғалық сипаттаманы ғана ескере отырып, айқын функцияларды жүзеге асырады.

5. *Үлкен план* – экрандағы нүктенің ерекшелігін айқындайды. Ол нысанадағы кадырдың маңызын сезіндіріп қана қоймай көтерілген мәселеге ден қойып, ішкерлей араласуға, көрерменді елітіп, бірлікте шешім шығаруға талпыныс жасайды. Аталмыш план аты айтып тұрғандай бүкіл ақпаратты өн-бойына көрерменді тек кейбір бөлігіне ғана назар аударуға мәжбүр етеді.

6. *Микро элементтер* – көрермен назарын шоғырландырады, қауымдастық үшін серпін береді немесе бір-біріне жабысады.

Ойластырылған және жақсы жиналған бейнеқатар әртүрлі мөлшердегі айнымалы кадрлардан тұрады, олардың әрқайсысы өз функциясын орындау үшін мұқият таңдалады: аудиторияға іс-әрекеттің қай жерде жүріп, нақты не болып жатқанын, бұл әрекетті түсінуіне, барлық мәліметті көруге көмектесу т.с.с. Мұның бәрі – журналистік материалдың жалпы идеясына бағынышты. Деседе бұл қызметтік процесс аясында жүзеге асатын құбылыс жөнінде профессор Барманқұлов: «Журналистер біздің парызымыз – ақиқат ақпаратты айту деп есептейді, ал саясаткерлер: «журналистика – жаманын жасырып, жақсысын асырып, жағымды образдағы келбеттерін көрсетуге тиісті ақпарат» деп ойлайды. Яғни, қалай болғанда да, журналистер олардың шынайы болмысын аудитория алдындағы абырой мен беделге ие болатын қалыпта көрсетуге тырысады. Осының бәрі телевизияны театрландырылған түсірілімге алып келеді», – деп тұжырымдайды (Барманкулов, М. 1997)[8]. Ширек ғасыр бұрын көрегенділікпен айтылған бұл кестелі ой реитниг құған телеарналардың бүгінгі бет-бейнесін дөп басып отырғандай.

Эпизодтың немесе планның көркемдік комбинациясы – мизанкадр деп аталады. Ол экранды бейнелеудің барлық көрнекі құралдарын ескере отырып, шеңбердегі іс-әрекеттің бейнелі шешімін береді. Көрнекі мизанкадрларді құру ракурсқа көп ықпал етеді.

Ракурс – экран тілінің маңызды элементі; бұл линзаның өсі мен жойылатын объектінің жазықтық бұрышы. Сондай-ақ ракурс камера бұрышы деп те аталады. Бұл сахнаның эмоциялық және психологиялық мазмұнын білдірудің ең маңызды жолы.

Ракурс білікті кадрлық шеберлікпен және композициялық шешіммен біріктірілуі қажет. Нәтижесінде нысан күнделікті өмірден алынады, танымнан тыс өзгереді. Бастапқы мақсатын орындағаннан кейін кескін немесе символға айналады.

Линзаның өсі мен түсірілетін объектінің жазықтығы арасындағы кескінді камера үш түрлі ракурсмен ала алады:

- 1) объективті;
- 2) субъективті;

3) көз қараспен.

Объективті ракурс – көрермен барлық жағдайды көретін сахнаға шолу жасау, бірақ өздерін ол жерден қауіпсіз қашықтықта сезіндіреді. Бұл ракурс сұхбат алуды түсіру үшін пайдаланылады: олар камераға тікелей қарамауы керек, өйткені көрермен сұхбаттасушы журналистпен әңгімелесу елесін жоғалтады.

Субъективті ракурс – көрерменді іс-қимыл орнына қояды, ол оның қатысушысы болып табылады. Субъективтік ракурс көрерменді күйзелту немесе сілкіндіру үшін қолданылады. Сондай-ақ, бұл перспективаны журналистер аудиторияға «көз» байлау тәлісі ретінде пайдаланады.

«Көзқарас» ракурсы – көрерменді іс-шараға қатысушылардың біреуінің орнына қояды. Бұл көрерменге осы эпизодты және кейіпкердің эмоциясын сезіну үшін жиі қолданылады.

Түрлі ракурс арасында ауысу күшті әсер әкелуі мүмкін. Дегенмен, ракурстық түсірілім көмегімен кейіпкерді субъективті бағалау немесе оқиғамен байыту үшін объектінің пішінін ғана емес, заттың нысанын бұзу және кейіпкердің эмоционалды сипатына баса назар аударады. Сондықтан ракурс субъективті сипаттама ретінде жиі кездеседі.

Талдау

Кадр құрылымы – бейнематериалдың негізгі идеясын барынша арттыруға мүмкіндік беретін, олардың ішіне орналастырылған бөлік пен объектіні мұқият іріктеу, көрерменге осы суретті алдыңғы тәжірибемен байланыстыруға, қызығушылықты оятуға көмектеседі. «Телеарнада алдын ала түсірілетін және тікелей эфирде жүретін хабарлар бар. Осы жұмыстың басы-қасында режиссер жүреді. Хабарды дайындау барысында тақырып таңдаудан бастап, жазылатын сценарий, түсірілетін орын, түсетін адам, киетін киімі, қимыл-қозғалысы, сөйлейтін сөзі, қалай отырып тұруы, эмоциясы т.б. бәрі режиссердің көзқарасымен беріледі. Жалпы айтқанда хабардың құрлысы мен драматургиясына режиссер тікелей жауапты. Міне, сондықтан оның жұмысы қиын және қызық, жауапкершілігі мол» (Мұстафаев, Д. 2019)[9].

Кадр композициясын құрастырған кезде шеңбердегі іс-әрекетке сәйкес келетін көңіл-күйдің, стилінің және ырғақтың біртұтастығымен сақтау қажет. Сондай-ақ, кадрдың құрамын таңдау эстетикалық ара қатынасты жасауға арналған: композициялық конструкция кескіннің белгілі бір қатынасына негізделген. Сюжеттік және композициялық орталық кадрдың ортасында орналасады, бұл адам көзқарасының физиологиялық қасиетімен түсіндіріледі. Бірақ кейде сюжет және композициялық орталық әр тарапқа ауыса алады, бұл көрермен назарын қайталама детальдарға аудару қажет болған жағдайда жүзеге асады. Сюжеттік-композициялық орталықты ауыстыру құрамның өзгеруіне әкеледі. Осындайда Эмерсон колледжінің құрметті профессоры Роберт Л. Хиллиардтың: «Есіңізде болсын: телевизияда кадрдың орны бөлек. Көрерменнің көру мүмкіндігі барда, орташа ұзақтықты репортаждағы бірдеңені айту үшін құнды сөзді шығын қылмаңыз. Радио журналистіне қарағанда, телевизия журналисті сөзден сурет құрастырмайды. Ол визуалды суреттерге баса назар аударады.

Болған жайтты көрсетіңіз, бірақ әңгімелеуші болмаңыз», - деген сөзі журналистік санамызда салтанат құруы керек (Роберт, Л., Хиллиард. 2020)[10]. Демек, композицияны өзгерту кадрдың шекараларын өзгерту арқылы қол жеткізіледі. Жоғарыда айтылғандар негізінде композиция төмендегі екі түрге бөлінеді:

* *тұйық композиция*: болып жатқан оқиғаның мағынасын түсіну үшін қажетті дүниенің бәрі кадрда бейнеленеді. Жабық композициядағы перспективалар желісі экрандық жазықтықтың ішіне бағытталған, объектілердің өзара әрекеттесу желісі сюжеттік-композициядағы экран шеңберінен шықпайды. Бұл көрерменге тыныштық, тұрақтылық сезімін сыйлайды.

* *ашық композиция*: болып жатқан элементті түсіну үшін маңызды кадр шекарасының кесілуі. Ашық композиция сюжеттік-композициялық ортадағы болашақ желіге құрылады. Көрермен әрқашан осындай кадрды біртұтас бөлік ретінде қабылдайды және монтаждық фразаның одан әрі дамуын, оның аяқталуын күтеді. Оларды мұндай күтуге композиция желісінің бағыты мен аяқталмауы өз әсерін тигізеді. Сондықтан ашық композиция көрерменге белсенді ықпал етеді. Әдеби көркем дүниенің тілі шұрайлы, мағыналық сипаты терең. Алайда бейнеөңдеуде әрбір динамикалық көрініс пен бейнекадр әр ойға жетелеп, сөйлеп тұрады. Оның көрерменмен қатынасын танытатын идеялық көркем тілі де сол бір-бірімен байланысып жатқан бейнекөріністік тақырыппен ұштастығында. Ой мен мәтіндік баяндаудың ұтымдылығын танытатын көрініс айғақты дәлел болып табылады (Абдраев, М. 2020)[11].

Конвергентті журналист экранындағы әрбір бейнетүсірілім тақырыпты ашатын және көрерменге нанымды, қисынды болуы шарт. Сонда ғана қозғалыстағы кадр мазмұны түбегейлі анықталып, аудиторияға әсер етеді. Алайда, көзделген мақсатты іске асыру үшін автор түсіру кезінде өз ойын жүзеге асыруы қажет. Ол үшін түсіру процесінің ерекшелігі айқын болуы тиіс.

Төмендегі төрт сұраққа жауап болған кезде түсіру процесі басталуы қажет:

1. Не болып жатыр?
2. Қайда?
3. Кім қатысады?
4. Әрекет немен аяқталады?

Алдын ала сценарийді жасау кезеңінде автор ойлаған экрандық бейне әр түрлі түсірілім мен тәсілдің көмегімен жасалады, олардың әрқайсысы белгілі бір мақсатты іске асыруға мүмкіндік береді. Кескінді түсірудің төрт түрін жіктемес бұрын белгілі ғалым М. Таубалдиев пен М. Мамбетованың кадрлік дыбыс туралы түйінді пікіріне назар аударайық: «Дыбыс – телевизия үшін бейнеден кейінгі ең маңызды элементтің бірі және бірегейі. Мәтіннен бұрын бейнеге, сосын дыбысқа айрықша көңіл бөлінеді. Өйткені көрермен көзбен «қарсы алып», құлақпен «шығарып салады». Әсіресе дыбыстың «құдіретін» тікелей эфир кезінде дыбыс режиссері ғана шынайы түсіне алады. Егер тікелей эфирді «мылтықсыз майдан» десек, бір ғана дыбыс эфирдің өзі, көзі, сөзі бола алады» (Таубалдиев, М., Мамбетова, М. 2022) [12].

А) қозғалмайтын камера қозғалмайтын затты алып тастайды;

Ә) қозғалмайтын камера қозғалыстағы затты алып тастайды;

В) қозғалатын камера қозғалмайтын затты алып тастайды;

Г) қозғалыстағы камера қозғалыстағы затты алып тастайды.

Түсірілімнің әрбір түрі өзінің нақты міндеттерін жүзеге асырады:

1. Қозғалмайтын камера қозғалыссыз затты алып тастайды – Бұл қозғалыс жоқ тұрақты кадр жасау үшін қажетті. Адамның статикалық кадрын түсіре отырып, оның ерекше күйін осылай беруге болады. Тіпті, статикалық план ішкі мәтінді күшейту үшін қызмет ете алады: қирауды, жоқшылықты, үнсіздікті көрсету.

2. Жылжымайтын камера қозғалыстағы затты алып тастайды – Бұл кадр қозғалыссыз тұрған камера объективтің тұрақты фокустық қашықтығын сипаттайды. Яғни кадрда табиғи қозғалыс бар деген сөз.

3. Жылжымалы камера қозғалмайтын затты алып тастайды – бұл жасанды динамикалық план. Қозғалыс әсері панораманың қозғалысы немесе объективтің фокустық қашықтығының өзгеруі нәтижесінде жасалады.

4. Қозғалыстағы камера қозғалыстағы затты алып тастайды – бұл аралас динамикалық план, нақты және жасанды қозғалыс комбинациясы. Кейде панораманы және объектив трансфокаторының жұмысын біріктіріп түсірудің екі түрі де қолданылады. Бұл ең күрделі план болғандықтан өте көп бейнелік ақпараттан тұрады.

Түсірілген яғни жиналған кадарды бейнекамераның түрлі фокустық қимылымен мәнерлеп, экрандық болмысын күшейтуге мүмкіндік бар. Бұл түсіру тәсілі төмендегідей бірнеше түрге бөлінеді:

1. *Панорама* – өз өсінің айналасында бұрылатын камерамен түсіру (тек көлденеңінен және тігінен). Камераны панорамалау – шолу, үздіксіз өзгертілетін түсірілім пландарын немесе оларды уақытша жазуды қамтамасыз ететін қозғалыс. Журналист, философия ғылымының кандидаты Клара Қабылғазина: «Панорама – қатардағы статикалық кадрға қарағанда ұзағырақ, сондықтан ол монтаж кезінде қиындық туғызады. Бірақ оның өте үлкен аумақты, кең кеңістікті толықтау көрсету мүмкіндігі бар», – деп ой түйеді (Қабылғазы, К. 2017)[13].

2. *Жол немесе тревеллинг* – объектив өсі мен алынатын заттың жазықтығының арасындағы бұрыш өзгеріссіз қалатын қозғалмалы камерамен түсіру. Мысалға, ғимаратты төменнен жоғары қарай көрсету тік тревеллинг, ал жол бойын бастан аяқ көрсетіп өткен кадр көлденең тревеллинг деп аталады. Бұндай бейнетүсірілім белгілі нысанның бүкіл болмысын айшықтай алады.

Тревеллингтің артқа және алға деген қайталанбас түрі бар. Бұл объективтің көру бұрышы үздіксіз (кейде өте тез) өзгергенде және оған байланысты кадр ірілігі. Бүгінгі телекамераларда келу және кету трансфокатордың көмегімен орындалады. Линзаны өрістетудің кері процесі орта немесе ірі планға өтуге мүмкіндік береді. Линзаны ұлғайтуды реттеу қазіргі уақытта маңызды рөл атқаратын объекті мен іс-әрекеттерді түсіру кезінде ланның тез ауысуын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

3. *Траекториялық түсірілім* – тревеллингтің панорамалаумен үйлесімі. Бұл камера қозғалысының өте күрделі түрі. Оны жүзеге асыру үшін бір мезгілде көтерілуге, бұрылуға және кез-келген жаққа қозғалуға қабілетті жылжымалы қондырғысы бар операторлық кран, сондай-ақ басқа да техникалық механизм мен тәсіл қолданылады.

Қорытынды

Камераның қозғалысы көркем, мәнерлі құрал болып табылатындығына қарамастан, оны нақты мақсатта қажет болған жағдайда ғана пайдалану және оларға бейнені шамадан тыс жүктемеу керек. Өйткені камераның қозғалысымен қаныққан бейнесюжеттің негізгі мазмұнына нағдастырады. «Кез-келген телевизиялық бағдарлама көрермен көңіл-күйіне әсер етпесе, оның қандай да бір ой түюіне ықпал етпесе, ол нәтижесіз еңбек болды деген сөз. Өйткені психологиялық тұрғыда адамға әсер етудің бірнеше үлгісі көрсетіліп дәлелденген» (Әбдіжәділқызы, Ж., Қаратаева, А.Қ.2022)[14].

Түсіру процесі – әрдайым жоспарланған іс-әрекет; ол әр түрлі әдіс пен түсірілім түрімен қамтамасыз етілген бейненің мазмұнында жүзеге асырылатын авторлық ойды іске асыруға арналған. Ол пайдалану, көру бейнесін жасауға бағынады, бірақ түсіру процесі экранда тек сапалы монтаждың арқасында жүзеге асырылады. Түптеп келгенде, «Теледидар қазіргі қоғамдарда маңызды рөл атқарады, архивтік және контекстік материал онлайн платформада қол жетімді. Телевизиялық мұрағат кадрын қайта қолданатын тәжірибе пайдаланушыны өткенмен байланыстырады және қажетті контекспен қамтамасыз етеді» (Agterberg, B., Hagedoorn. 2016)[15].

Қорытындылай келе, конвергентті журналист бейнетүсірілімнің барлық процесі мен мазмұнына толыққанды жауапты. Бүгінгі әуесқой, тек бизнесті ғана көздеген адамдардың қатары молайған заманда мақсатсыз экранға ілікке кадр халықты шатастырып, сан соқтыруы бек мүмкін. Демек, конвергентті журналист әрдайым экран этикасын сақтай отырып, міндеті мен құқын кәсіби маман ретінде пайдаланып, мағыналы, мәнді БАҚ өнімі арқылы ел мен жердің игілігіне еңбек етуі шарт. Зерттеліп, түбегейлі тексерілген, ізденісі кадр мен сценарийінен мен мұңдалап тұратын туынды қашанда жұрттың жүрегіне жетіп, аудиторияның ықыласына бөленеді. Ең бастысы әрбір тележурналист жоғарыда біз сөз еткен бейнежазба түсіру үдерісінің негізгі қағидалары мен тәсілдерін қаперінен шығармаса еліміздің мультимедиялық кеңістігі өркендей түсетіні ақиқат!

Әдебиеттер тізімі

1. Вартанова Е. К чему ведет конвергенция СМИ? // Научно-аналитический журнал «Информационное общество». – 1999. – №5. – С. 11-14.
2. Есенбек Ж. Б., Мамет А. А. Медиаконвергенцияның "Жетісу" телеарнасына әсері // Вестник Казахского национального университета. Серия журналистики. – 2021. – №. 4. – Б. 65-74. DOI 10.26577/HJ.2021.v62.i4.07.
3. Ichsan A. P., Nuryah A. S. Evie Ariadne Shinta Dewi. Media Convergence Welcomes Industry // Jurnal Komunikasi Ikatan Sarjana Komunikasi Indonesia. – 2020. – № 5 (2). – P 199-204.
4. Arif H. N. The Dimensions of Convergence in the Media Industry // International Journal of Innovative Studies in Sociology and Humanities. – 2019. – № 4. – P. 27-31.
5. Есенбекова Ұ. Журналистика: Телехабар жасау технологиясы. Журналистика мамандарына арналған оқулық. – Алматы: Дәуір, 2011. – 220 б.
6. Waltermann H., Hess T. T. Competitive recombination of digital technologies in the tv-media industry. // Americas Conference on Information Systems, Lake City, Virtual 10. – 2020. – P. 18-25.

7. Abdulhameed O. R., Ruqayyah A. B. Media Convergence And The Change In Media Content Production And Distribution In Nigeria // Journal of Media, Culture and Communication. – 2022. – № 04. – P. 37-44.
8. Барманкулов М. Телевидение: деньги или власть. – Алматы: Санат, 1997. – 55 с.
9. Мұстафаев Д. «Телеарна жүрегі», «Эфирде Jetisy». – Алматы: Ел-шежіре, 2019. – 156 б.
10. Хиллиард Л. Р. Телевизия, радио және жаңа медиаға мәтін жазу. – Алматы: Ұлттық аударма бюросы қоғамдық қоры, 2020. – 528 б.
11. Абдраев М. Тележурналистиканың интеллектуалды құрылымы. Оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 238 б.
12. Таубалдиев М., Мамбетова М. Тележурналистика терминдерінің қолданысына статистикалық талдау // Хабаршы. Филология сериясы. – 2022. – №4 (188). – Б. 113-124.
13. Қабылғазы К. Тележурналистика: теория, тәжірибе, түйін. Оқулық. – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 210 б.
14. Әбдіжәділқызы Ж., Қаратаева А.Қ. Тележурналист имиджі және реалити-шоу жүргізушісіне қойылатын талаптар // Хабаршы. Журналистика сериясы. – 2022. – №2 (64). – Б. 4-14.
15. Hagedoorn B., Agterberg B. The End of the Television Archive as We Know It? The National Archive as an Agent as an Agent of Historical Knowledge in the Convergence Era // Media and Communication. – 2016. – № 4. – P. 162-175.

I. Albatyr, J.B. Yesenbek, B.J. Karimova

*Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Kazakhstan
S. Amanzholov East Kazakhstan University, Oskemen, Kazakhstan*

The Video Recording Process: Basic Principles and Methods

Abstract: Convergence can be considered as a center that simultaneously publishes news for the world as a whole across all types of media, such as periodicals, radio, television, and the Internet. They are exchanged among themselves in the form of an advertising model and have been rapidly spreading in the information world in recent years. In this scientific article, in order to give an impetus to the development of multimedia activities, we put the converging activity of a journalist in the process of videography. A convergent journalist can professionally produce high-quality video, taking into account the specifics of the on-screen language, the content of the information, the purpose of its display on the screen, the nature of the shooting, the technical capabilities of the camera and the features of creating an on-screen video with editing in mind. However, a convergent journalist needs to understand that the basic nature of a video also depends on its distribution channels, that is, a video broadcast on television is different from a video posted on the Internet. At the same time, the technology of television and the Internet is determined by the various functionality and design features inherent in the DVR.

Keywords: convergent, videography, plan, screen, videography, foreshortening, editing.

И. Албатыр, Ж.Б. Есенбек, Б.Ж. Каримова

^{1,3} Жетысуский университет им. И. Жансугурова, Талдықорган, Казахстан

² Восточно-Казахстанский университет им. С. Аманжолова, Оскемен, Казахстан

Процесс видеозаписи: основные принципы и методы

Аннотация. Конвергенцию можно считать центром, который одновременно публикует новости для мира по всем типам СМИ, таким как периодическая пресса, радио, телевидение и интернет. Они обмениваются информацией в виде рекламной модели и стремительно развиваются в информационном мире. В этой научной статье, с целью дать толчок развитию мультимедийной деятельности, изучаем деятельность журналиста в процессе видеосъемки. Конвергентный журналист может профессионально заниматься производством качественного видео с учетом специфики экранного языка, содержания информации, цели её отображения на экране, характера съемки, технических возможностей камеры и особенностей создания экранного видео с учетом монтажа, однако конвергентному журналисту необходимо понимать, что основной характер видео также зависит от каналов его распространения, то есть видео для трансляции в телевизионном эфире отличается от видео, размещенного в интернете. Технологии телевидения и интернета обусловлены различными функциональными возможностями и конструктивными особенностями видеорегистратора.

Ключевые слова: конвергент, видеосъемка, план, экран, видеосъемка, ракурс, монтаж.

References

1. Vartanova E. K chemu vedet konvergentsia SMi? [What does media convergence lead to?]. Nauchno-analiticheski jurnal «Informacionnoe obşestvo». 5. 11-14. (1999).
2. Esenbek Zh. B., Mamet A. A. Media konvergentsianyñ "Jetisu" telearnasyna äseri. [Impact of media convergence on "Zhetisu" TV channel]. Vestnik Kazahskogo nasionälnogo universiteta. Seria jurnalistiki. 4. 65-74. (2021). – DOI 10.26577/HJ.2021.v62.i4.07.
3. Ichsan A. P., Nuryah A. S. Evie Ariadne Shinta Dewi. Media Convergence Welcomes Industry. Jurnal Komunikasi Ikatan Sarjana Komunikasi Indonesia, 5 (2). 199-204. (2020).
4. Arif H. N. The Dimensions of Convergence in the Media Industry. International Journal of Innovative Studies in Sociology and Humanities. 4(3). 27-31. (2019).
5. Esenbekova Ü. Jurnalistika: Telehabar jasau tehnologiasy. [Journalism: The technology of broadcasting]. Jurnalistika mamandaryna arnalğan oqulyq. (Almaty, 2011, 220 p.).
6. Waltermann H., Hess T. Competitive recombination of digital technologies in the tv-media industry. Americas Conference on Information Systems, Lake City. 10. 18-25. (2020).
7. Abdulhameed O. R., Ruqayyah A. B. Media Convergence And The Change In Media Content Production And Distribution In Nigeria. Journal of Media, Culture and Communication. 04. 37-44. (2022).
8. Barmankulov M. Televidenie: dengii I vläst. [Television: money or power]. (Almaty, 1997, 55 p.).
9. Mūstafaev D. «Telearna jüregi», «Efirde Jetisy» ["TV channel Heart", "Zhetisu on air"]. (Almaty, 2019, 156 p.).
10. Hilliard L. R. Televizia, radio jāne jāña mediağa mätin jazu. [Writing articles for television, radio and new media]. (Almaty, 2020. 528 p.).

11. Abdraev M. Telejurnalistikanyñ intellektualdy qūrylymy. [Intellectual structure of television journalism]. Oqu qūraly. (Almaty, 2020. 238 p.).
12. Taubaldiev M., Mambetova M. Telejurnalistika terminderiniñ qoldanysyna statistikalyq taldaу. [Statistical analysis of the use of television journalism terms]. Habarşy. Filologia seriasy. 4 (188). 113-124. (2022).
13. Qabyłǵazy K. Telejurnalistika: teoria, täjiribe, tüim. [Television journalism: theory, practice, results]. (Almaty, 2017. 210 p.).
14. Äbdijädilqyzy J., Qarataeva A. Q. Telejurnalist imijı jāne realiti-şou жүргізушісіне qoiylatyn talaptar. [The image of a television journalist and requirements for a reality show host]. Habarşy. Jurnalistika seriasy. 2 (64). 4-14. (2022).
15. Hagedoorn B., Agterberg B. The End of the Television Archive as We Know It? The National Archive as an Agent as an Agent of Historical Knowledge in the Convergence Era. Media and Communication. 4. 162-175. (2016).

Авторлар туралы мәлімет:

Албатыр И. – хат-хабар үшін автор, магистр, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, І. Жансүгіров көшесі 187, Талдықорған, Қазақстан.

Есенбек Ж.Б. – PhD доктор, С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан университеті, Қазақстан көшесі 55, Өскемен, Қазақстан.

Каримова Б.Ж. – PhD доктор, І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, І. Жансүгіров көшесі 187, Талдықорған, Қазақстан.

Албатыр И. – автор для корреспонденции, магистр, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Улица И. Жансугурова 187, Талдыкорган, Казахстан.

Есенбек Ж.Б. – PhD доктор, Восточно-Казахстанский университет имени С. Аманжолова, улица Казахстан 55, Оскemen, Казахстан.

Каримова Б.Ж. – PhD доктор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова, улица И. Жансугурова 187, Талдыкорган, Казахстан.

Albatyr I. – corresponding author, master, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, I. Zhansugurova Street 187, Tal dykorgan, Republic of Kazakhstan.

Yessenbek Zh.B. – PhD doctor, S. Amanzholov East Kazakhstan University, 55 Kazakhstan Street, Oskemen, Kazakhstan.

Karimova B.Zh. – PhD doctor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov, I. Zhansugurova Street 187, Tal dykorgan, Republic of Kazakhstan.



Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).